

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Review of Beurden J. van, Huinder, C.: De vinger op de zere plek: solidariteit met Zuidelijk Afrika 1961-1996

Kessel, W.M.J. van

Citation

Kessel, W. M. J. van. (1996). Review of Beurden J. van, Huinder, C.: De vinger op de zere plek: solidariteit met Zuidelijk Afrika 1961-1996. *Internationale Spectator*, 50(10), 551-552. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4699>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4699>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Boekbespreking

Dadendrang en dilemma's

Ineke van Kessel

Jos van Beurden en Chris Huinder: De vinger op de zere plek: solidariteit met Zuidelijk Afrika

1961-1996.

Amsterdam: Babylon/De Geus, 1996; 208 blz.; f 29,50;

ISBN: 90-6222-312-5

In het bonte landschap van Nederlandse actiegroepen neemt de Zuidelijk Afrika-beweging een bijzondere plaats in. Geen andere solidariteitsbeweging wist over zo'n lange periode zo'n brede publieke betrokkenheid bij een ver deel van de Derde Wereld in stand te houden. Weliswaar brachten Vietnam en Latijns-Amerika jarenlang ook grote menigten op de been, maar deze kwesties bleken toch meer conjunctuurgevoelig. Behalve de kernwapenkwestie, zo constateerde Clingendael-onderzoeker J. W. van der Meulen al in 1983, heeft geen internationaal vraagstuk de afgelopen 20 jaar tot zulke heftige en langdurige politieke debatten aanleiding gegeven als het probleem-Zuid-Afrika. 'In geen enkel Westelijk land heeft de apartheid bovendien zo'n prominente plaats ingenomen in de discussie over het buitenlands beleid als in Nederland.'¹ Tot drie maal toe veroorzaakte de kwestie-Zuid-Afrika bijna een kabinetscrisis.

Van de oprichting van het Comité Zuid-Afrika door dominee J.J. Buskes in 1957 tot ver in de jaren '90 hield Zuidelijk Afrika, en Zuid-Afrika in het bijzonder, de gemoederen in Nederland in beroering. Na een aarzelend begin met petitie en open brieven werd de fakkel in de jaren '60 overgenomen door een nieuwe generatie actievoerders, die nieuwe

actiemiddelen hanteerden: verstoring van de NAVO-taptoe waar Portugese militairen optraden, verfbommen in een zwembad om de Zuidafrikaanse waterpoloploeg te weren. Maar na deze impulsieve aanloopfase maakte de Zuidelijk Afrika-beweging een opmerkelijke ontwikkeling door van het links-radicalisme actiewezen naar een brede sociale beweging met een aanzienlijke invloed op politiek, kerken, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties in Nederland. Met solidariteitsacties, politieke pressie en financiële steun gaven de Zuidelijk Afrika-organisaties uiting aan hun verzet tegen koloniale overheersing en apartheid. Pas later, na de omwenteling in Zuid-Afrika, werd bekend dat naast het openlijke solidariteitswerk ook een bijdrage was geleverd aan het gewapend verzet.

Binnen de Zuidelijk Afrika-beweging neemt het Komitee Zuidelijk Afrika (KZA) een bijzondere positie in. Dank zij zijn flexibiliteit en pragmatisme maakte het Komitee een succesvolle mars door de instituties. Een constante in de personele bezetting garandeerde bovendien een hoge mate van continuïteit en herkenbaarheid: Sietse Bosgra, de informele leider van het KZA, bleef zijn reputatie van doorzetter en drammer onvermoeibaar eer aandoen. Ter gelegenheid van het 35-jarig bestaan heeft het KZA zijn geschiedenis laten optekenen door twee onafhankelijke

journalisten, Jos van Beurden en Chris Huinder, die zich over het algemeen goed van hun taak hebben gekweten. *De vinger op de zere pols* is onderhoudend geschreven, met oog voor de strategie en tactiek van politiek-sociale actie. Het boek markeert tevens het eind van een tijdperk: volgend jaar fuseert het KZA met de Eduardo Mondlane Stichting en het Instituut voor Zuidelijk Afrika om gezamenlijk één nieuwe organisatie voor Zuidelijk Afrika te vormen.

De ontstaansreden van het KZA ligt niet in de anti-apartheidsstrijd, maar in de onafhankelijkheidsstrijd in de Portugese koloniën in Afrika. Het Angola Comité werd in 1961 opgericht door een groep Amsterdamse studenten, onder wie Bosgra, die zich tot dan toe hadden beziggehouden met steun aan het Algerijnse verzet. Na de onafhankelijkheid van de Portugese koloniën verbreedde het Comité zijn actieradius en herdoopte zichzelf tot Komitee Zuidelijk Afrika. De auteurs noemen het KZA 'wellicht de belangrijkste en meest effectieve Derde-Wereld-actiegroep van Nederland'. Bosgra zelf constateert achteraf dat vooral de Mozambicaanse bevrijdingsbeweging Frelimo veel invloed heeft gehad op de strategie van het Comité. Aanvankelijk waren de Amsterdamse activisten vooral bezig het establishment een hak te zetten, maar Frelimo leerde hen – 'het kwam neer op een instructie' – om niet alleen radicaal-links te mobiliseren maar ook het parlement, de regering en het maatschappelijk

1 J.W. van der Meulen, 'Nederland en de apartheid', in: *Het woord is aan Nederland. Thema's van buitenlands beleid in de jaren 1966-1983*, Den Haag, 1983, blz. 72.

Dr Ineke van Kessel is verbonden aan het Afrika-Studiecentrum te Leiden.

middenveld voor de zaak te winnen. 'Emotioneel moesten we heel wat overwinnen om de PvdA als bondgenoot te gaan zien, laat staan de christelijke partijen. In de eerste ontmoetingen met de kerken, vooral met katholieke ordes en hun missionarissen, botste het nog. Dat werd snel beter.'

Tot de belangrijke wapenfeiten van het Comité behoort de boycot van koffie uit Angola, waartoe vanaf 1972 een tweeledige strategie werd gevolgd. Enerzijds werd geprobeerd de koffiebranders en grootwinkelbedrijven via overleg en overreding te bewegen tot stopzetting van de invoer en de verkoop van Angola-koffie. Anderzijds werd deze argumenten kracht bijgezet door boycotacties van consumenten. Deze actie kreeg in Nederland ruime steun onder meer van de drie vakcentrales, progressieve partijen en universiteiten. Binnen de Derde-Wereldbeweging gold de boycot van Angola-koffie als een model van succesvolle actie met brede steun van de publieke opinie. Dit model bleek echter niet bruikbaar in de campagne tegen Shell. Terugtrekking van investeringen is een ingrijpendere stap dan het zoeken naar nieuwe leveranciers op een markt met overvloedig aanbod. De oliemaatschappij meende over goede argumenten te beschikken om in Zuid-Afrika te blijven, maar begon zich onder druk van de internationale campagne voor een olie-embargo wel steeds openlijker tegen de apartheid uit te spreken.

De koffie-importeurs, grootwinkelbedrijven en Shell komen in het boek ruimschoots aan het woord. Desondanks komt de problematische kant van de boycotacties niet goed uit de verf. Aan de vooravond van de onafhankelijkheid was de invoer van koffie uit Angola teruggelopen van 30% naar 3% van de totale Nederlandse koffie-import. Maar wat betekende dit marktverlies voor de onafhankelijke staat Angola en voor de arbeiders op de koffieplantages? In het hoofdstuk over de olie-boycot verzekeren de auteurs dat een eventueel terugtrekken van Shell betrekkelijk weinig nadelen zou opleveren voor de zwarte arbeiders. Op dezelfde pagina (86) stellen ze niettemin vast dat een geslaagde campagne alle sectoren van de Zuidafrikaanse economie

zal treffen. Dat gaat niet samen.

Een groot deel van het activisme van het KZA was gericht op het veranderen van de eigen Nederlandse samenleving en van het 'foute buitenlandse beleid van Nederland'. Geheel in de traditie van anti-imperialistisch actievoeren was de inzet vaak meer tegen de NAVO dan vóór Angola. De oriëntatie op de Nederlandse en westerse arena droeg bij tot de verbreding van de solidariteitsbeweging, maar belemmerde tegelijkertijd het zicht op Zuidelijk Afrika. In die zin past het KZA goed in het beeld van de Derde-Wereldbeweging, zoals geschetst door de historicus Maarten Kuitenbrouwer: beeldvorming en beleid werden meer bepaald door veranderingen in het Nederlandse waardenpatroon dan door gebeurtenissen in de Derde Wereld.²

De strijdende partijen in Zuidelijk Afrika werden overzichtelijk ingedeeld volgens het vaste links/rechts-schema van de Koude Oorlog, met weinig aandacht voor de eigen dynamiek van de Afrikaanse samenlevingen. Het beeld werd geleidelijk wat geschakeerder, toen de contacten niet meer alleen verliepen via bevrijdingsbewegingen in ballingschap, maar ook met in eigen land opererende organisaties. In de loop van de jaren '80 bood Zuid-Afrika daartoe ook meer mogelijkheden als gevolg van de legalisering van zwarte vakbonden en de oprichting van het United Democratic Front, een met het ANC sympathiserende koepelbeweging van tal van maatschappelijke organisaties. Maar kritiek op ontsporingen binnen de bevrijdingsbewegingen bleef tot in de jaren '90 taboe.

In sommige opzichten waren KZA en de verzetsorganisaties elkaars evenbeeld: in hun strategie was geen plaats voor gedeeltelijke overwinningen. Concessies van de tegenpartij, zoals de 'affirmative action'-programma's van Shell in Zuid-Afrika, werden niet geclaimd als overwinning maar weggepoetst als 'kosmetische verandering', uit vrees dat anders de stootkracht van de campagne verloren zou gaan.

2 Maarten Kuitenbrouwer, *De ontdekking van de Derde Wereld: beeldvorming en beleid in Nederland 1950-1990*, Den Haag, 1994.

Het boek van Van Beurden en Huinder illustreert opnieuw dat de reputatie van Nederland als gidsland in de strijd voor dekolonisatie en tegen apartheid grotendeels onverdiend is, althans wat het regeringsbeleid betreft. Zoals eerder werd betoogd in de dissertatie van de politoloog Frank Buijs: dank zij de combinatie van effectief en vindingrijk actievoeren met verbreding naar het maatschappelijk middenveld verwierf de solidariteitsbeweging voor Zuidelijk Afrika een beslissende invloed op de publieke opinie. Maar een koerswijziging in het Nederlands buitenlands beleid kon ook door een succesvolle actiegroep niet worden afgedwongen.³

3 Frank. J. Buijs, *Overtuiging en geweld: vreedzame en gewelddadige acties tegen de apartheid*, Amsterdam, 1995.